

О.Р. ТИМЧИШИН, науковий співробітник
Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН

ПРОБЛЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Висвітлено основні принципи державної політики у сфері збереження ґрунтів та охорони їх родючості, сформульовано позитивні та негативні фактори, які впливають на інвестиційну політику екологічно безпечного землекористування в сільському господарстві, узагальнено джерела інвестування сільськогосподарського землекористування.

Екологічно безпечне землекористування, інвестиції, джерела фінансування, природоохоронні заходи.

Постановка завдання. Сучасний етап розвитку земельної реформи в Україні на фоні глобальної проблеми екологізації обумовлює необхідність впровадження екологічно орієнтованого землекористування, концептуальною основою якого повинна стати загальноприйнята у світі концепція сталого розвитку. Стале використання земель сільськогосподарського призначення залежить від активізації інвестування в аграрну галузь. Отже, інвестування екологічно безпечної діяльності землекористування сільськогосподарських підприємств необхідно сприймати як елемент еколого-економічної системи сільського господарства.

Теоретико-методологічні основи інвестицій та формуванням інвестиційної привабливості в розвитку сільськогосподарського землекористування досліджували Д.І. Бабміндра, Д.С. Добряк, А.Г. Мартин, О.С. Новоторов, А.Я. Сохнич, А. М. Третяк, Топіха І.Н., Романська Д.П. Разом із тим, проблемам джерел формування інвестицій у екологічно орієнтоване землекористування присвячено незначна кількість праць.

Мета і завдання. Проаналізувати фактори, які впливають на інвестиційну політику екологічно безпечного землекористування та основні джерела формування фінансових ресурсів у сфері сільськогосподарського землекористування.

Матеріал і методика досліджень. Теоретичною і методологічною основою дослідження є положення теорій раціонального, екологічно безпечного землекористування, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, а також законодавчі акти України з даної проблеми. Для вирішення

поставлених завдань були використані такі методи: монографічний, абстрактно-логічний, економіко-статистичний, порівняльного аналізу.

Результати досліджень. Основними принципами державної політики у сфері збереження ґрунтів та охорони їх родючості є: забезпечення раціонального використання та збереження ґрунтів як одного з найважливіших компонентів природного середовища; поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності щодо збереження ґрунтів, охорони їх родючості і раціонального використання; забезпечення застосування ґрунтозахисних технологій та інших заходів захисту і збереження ґрунтів від деградації за різного роду антропогенних навантажень і ін. Згідно статті 27 Закону України «Про охорону земель» економічне стимулювання заходів щодо охорони та використання земель і підвищення родючості ґрунтів являє собою механізм ціноутворення, кредитування, пільгового оподаткування, виділення бюджетних і позабюджетних коштів, компенсації зниження доходів тощо, за допомогою якого забезпечується раціональне використання земельних ресурсів. Зокрема, у Законі регламентовано повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування в галузі охорони земель, вказано принципи державної політики у цій сфері, основними з яких є:

- забезпечення охорони земель як основного національного багатства українського народу;
- пріоритетність вимог екологічної безпеки у використанні земель як просторового базису, природного ресурсу та основного засобу виробництва;
- відшкодування збитків, заподіяних порушенням законодавства України про охорону земель;
- нормування і планомірне обмеження впливу господарської діяльності на земельні ресурси;
- поєднання заходів економічного стимулювання та юридичної відповідальності в галузі охорони земель;
- публічність у вирішенні питань охорони земель, використання коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів виділених на охорону земель. [1]

Однак, потік інвестиційного капіталу в аграрну сферу характеризується дуже низькою динамікою, хоча потенціал земельних ресурсів значно вищий порівняно з потенціалом більшості європейських країн. Так, у 2014р. питома вага інвестицій у сільське господарство України відповідно до загального обсягу капітальних інвестицій за видами інвестування становила 8,7%, у 2013 - 6,8%, у 2012-6,1%, зокрема по Львівській обл. аналогічно: 2014 - 4,7%, 2013 - 4,4%, 2012 - 3,3% [2] Зокрема у 2013р. майже 3/4 інвестицій на розвиток сільського господарства освоєно у рослинництві в т.ч. і на захист ґрунтів. Інше джерело інвестування у сільське господарство – прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал). Частка інвестицій на розвиток сільського, лісового, рибного господарства до всього обсягу прямих іноземних інвестицій у області за 2013р. дорівнювала 2,7%. За останні роки у Львівській обл. спостерігається динамічне зростання капітальних

інвестицій та поточних витрат на охорону природного середовища. Так, за період 2008-2014рр. даний показник зріс на 63,9%. (Таблиця 1).

Таблиця 1. Структура капітальних інвестицій Львівської обл. на охорону навколишнього природного середовища

	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2014 у % до 2008
Капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища, млн. грн.	238,5	240,7	280,6	285,7	377,5	390,8	63,9
В т.ч. капітальні інвестиції	110,3	87,6	97,0	64,0	146,6	131,2	18,9
Поточні витрати	128,2	153,1	183,6	221,7	230,9	259,6	У 2р.
Частка витрат на охорону природного середовища за рахунок коштів держбюджету, %	28,6	21,7	9,2	2,7	2,2	0,0	-28,6 в.п.
Частка інвестицій на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод у всіх капітальних інвестиціях на охорону природного середовища	59,0	50,3	12,2	2,0	2,1	23,3	-35,7 в.п.

* узагальнено і розраховано на основі джерела [3]

Це відбувається за рахунок збільшення власних коштів підприємств як джерела фінансування. Так, частка власних коштів серед джерел фінансування капітальних інвестицій на охорону навколишнього середовища у 2014р дорівнювала – 89,6%. У структурі капітальних інвестицій Львівської обл. на охорону навколишнього природного середовища частка інвестицій на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод зменшилась від 50,3% у 2010р до 2,1% у 2013р., у 2014р. даний показник становив -23,3%. Також частка витрат на охорону навколишнього природного середовища за рахунок коштів держбюджету зменшилась з 21,7% у 2010р. до 2,2% у 2013р.

Зокрема у 2013р. основним і єдиним джерелом фінансування капітальних інвестицій на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод були власні кошти, що дорівнювало 3062,5тис.грн. У 2014р. в порівнянні з попереднім з відбулося зростання в 10 разів даного виду інвестицій. (Таблиця 2)

Очікується збільшення фінансових надходжень до місцевого бюджету з плати за землю із прийняттям законодавчих та нормативних змін задекларованих Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року № 71-VIII. [4]

Таблиця 2 – Капітальні інвестиції на захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод за джерелами фінансування, тис.грн.

	2010	2011	2012	2013
Всього	44089,3	11845,5	1296,4	3062,5
В т. ч на власні кошти	3455,6	714,8	1168,5	3062,5
Кошти держбюджету	40499,2	11113,7	0,0	0,0
Кошти місцевих бюджетів	134,6	17,0	127,9	0,0
Інші джерела фінансування	-	-	0,0	0,0
В т. ч на власні кошти	7,8	6,1	90,1	100,0
У % до всього				
Кошти держбюджету	91,9	93,8		-
Кошти місцевих бюджетів	0,3	0,01	9,9	-
Інші джерела фінансування	-	-	-	-

* узагальнено і розраховано на основі джерела [3]

Згідно наших досліджень, у Львівській області 445,4 тис.га або 62% земель, що мають високий рівень інвестиційної привабливості для вирощування інтенсивних сільськогосподарських культур. Серед найбільш інвестиційно привабливих районів: Бродівський, Буський, Кам'янсько-Бузький, Пустомитівський, Золочівський, Сокальський, Радеківський, найнижчий індекс інвестиційної привабливості мають гірські райони – Турківський, Старосамбірський, Сколівський. Фактори, які позитивно впливають на інвестиційну політику екологічно безпечного землекористування в сільському господарстві наступні:

- сприятливі кліматичні умови у розрізі природно-економічних зон для вирощування основних видів аграрної продукції та значний відсоток сільськогосподарських угідь для виробництва екологічно чистої сировини;
- підвищення зацікавленості і зростання попиту на екологічно-чисту продукцію сільського господарства;
- позитивна динаміка у відведенні посівних площ під екологічно-чисте вирощування сільськогосподарських культур;
- зростання валового виробництва сільськогосподарської продукції у сільськогосподарських підприємствах

Серед факторів, які негативно впливають на інвестиційну політику:

- висока розораність та порушення оптимальної структури посівних площ у всіх категоріях господарств;
- порівняно низькі якісні показники ґрунтів та складний рельєф у передгірських і гірських районах, що займають відповідно 20,3 і 8,4 % ріллі від загального показника по області;
- незадовільний баланс поживних речовин у ґрунті внаслідок недостатнього внесення органічних і мінеральних добрив, а також призупинення вапнування кислих ґрунтів;
- недотримання технологій вирощування сільськогосподарських культур окремими сільгоспвиробниками;

- зосередження більшої частки сільськогосподарських угідь у господарствах населення (61,0% с.-г. угідь, 64,8% ріллі)
- відсутність ефективного землепорядкування

Тому для формування інвестиційної привабливості екологобезпечного землекористування необхідно проводити заходи організаційно-економічного характеру. Однак, реалізація заходів з охорони земель це додаткові витрати коштів і без запровадження певних важелів впливу (стимулювання) на землекористувачів не слід очікувати на покращення ситуації. Найстабільнішим джерелом фінансування заходів з охорони земель є кошти органів місцевого самоврядування, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського та лісгосподарського виробництва.

В цілому, проблема вибору найбільш оптимальних джерел фінансових ресурсів землекористування вирішується, виходячи з особливостей землеохоронних заходів, характерними ознаками яких є цільове призначення землеохоронної діяльності, величина кошторисної вартості та масштабів впливу. Використання того чи іншого виду джерел фінансування землеохоронних заходів та співвідношення в загальній сумі витрат залежить від виду природоохоронних об'єктів і розміру джерел фінансових ресурсів землекористування в кожній конкретній еколого-економічній ситуації.

Передбачене в Земельному кодексі (ст. 205), економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель спрямоване на підвищення зацікавленості власників землі і землекористувачів, у тому числі орендарів, у збереженні та відтворенні родючості ґрунтів, на захист земель від негативних наслідків виробничої діяльності.

Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель включає такі методи:

- надання податкових і кредитних пільг громадянам та юридичним особам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними та регіональними програмами використання і охорони земель;
- виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини;
- звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану згідно з державними та регіональними програмами;
- компенсацію з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів внаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини[5].

В нинішній ситуації у сфері сільськогосподарського землекористування інвестування здійснюється за рахунок наступних джерел:

- 1) власних коштів (прибуток, відшкодування збитків землевласникам і землекористувачам при відчуженні земель, грошові нагромадження і заощадження власників землі тощо);
- 2) позикових коштів (банківські та бюджетні кредити);
- 3) залучених фінансових ресурсів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб);
- 4) бюджетних інвестиційних асигнувань;
- 5) безоплатних і благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян .

Основний недолік фінансово-економічного механізму фінансування землеохоронних засобів – нездатність зацікавити товаровиробників у проведенні природоохоронних заходів за рахунок власних коштів. Тому доцільно удосконалювати механізм управління фінансовими ресурсами землекористування, сутність якого полягає у наступному:

- концентрацію фінансових ресурсів екологічного призначення необхідно здійснювати за територіальним принципом, застосовуючи як галузевий, так і державний підходи;

- розподіл і перерозподіл коштів повинен ґрунтуватися на програмно-цільових засадах, що дозволить забезпечити фінансування територіальних еколого-економічних програм розвитку і пільгового кредитування природоохоронних заходів. [6]

Поряд із традиційно визнаними державними джерелами фінансування землекористування діяльності пропонується створити Державний фонд економічного стимулювання підвищення родючості ґрунтів. Джерелами наповнення такого фонду будуть кошти, що надходять як штрафні санкції за недотримання проектів землеустрою, які забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь, а також компенсування втрат поживних речовин за від'ємного їх балансу у разі безгосподарського, споживацького використання ґрунтів [7].

З аналізованих джерел міжнародного досвіду щодо раціонального використання і охорони земель видно, що особливо важлива роль у цьому процесі належить державі, яка повинна стимулювати сільськогосподарського товаровиробника для здійснення екологічно безпечного землекористування шляхом удосконалення системи державного управління у сфері використання і охорони земель. Наприклад, головним джерелом фінансування міроприємств по організації раціонального використання і охорони земель в США є федеральний бюджет. Основні фінансові засоби, при цьому, розподіляються через міністерства (департаменти) на основі конкретних природоохоронних програм. Програми охорони сільгоспугідь допомагають власникам землі та операторам впроваджувати та реалізовувати агроекологічні землевпорядні та структурні практики на сільськогосподарських землях. Із 587 програм, які відносяться до Міністерства сільського господарства США, 109 відносяться до природоохоронних. [8]

Висновки:

1. Основними джерелами фінансового забезпечення здійснення землеохоронних заходів є кошти державного і місцевих бюджетів, фондів охорони навколишнього природного середовища у складі бюджетів усіх рівнів, гранти міжнародних екологічних організацій тощо. Одним з головних джерел екологічного інвестування є екологічні фонди, які формуються за рахунок обов'язкових платежів за користування природними ресурсами, а також штрафів за забруднення довкілля.

2. Згідно досліджень вітчизняних вчених в нинішніх умовах ринкової економіки необхідно створити систему нових економічних регуляторів екологічного поліпшення землекористування. Зокрема складовими землевпорядних інноваційних інвестицій є землевпорядно-організаційні заходи щодо охорони земельних угідь і підвищення родючості ґрунтів.

3. Основний недолік фінансово-економічного механізму фінансування землеохоронних засобів – нездатність зацікавити товаровиробників у проведенні природоохоронних заходів за рахунок власних коштів. Доцільно удосконалювати механізм управління фінансовими ресурсами землекористування, сутність якого полягає у: концентрації фінансових ресурсів екологічного призначення, що необхідно здійснювати за територіальним принципом; розподілі і перерозподілі коштів на програмно-цільових засадах, що дозволить забезпечити фінансування територіальних еколого-економічних програм розвитку і пільгового кредитування природоохоронних заходів.

Бібліографічний список.

1. Закон України «Про охорону земель» // Інтернет ресурс: zakon.rada.gov.ua/go/962-15
2. Сільське господарство Львівської області. Статистичний збірник. // Головне управління статистики у Львівській обл. - Львів, 2015. С.17
3. Інвестиції у Львівській обл. Статистичний збірник. // Головне управління статистики у Львівській обл. - Львів, 2015 .
4. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року № 71-VIII // Інтернет ресурс: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19>
5. Земельний кодекс України Закон від 25.10.2001 № 2768-III (Редакція станом на 01.07.2015) Інтернет ресурс: [//zakon.rada.gov.ua/go/2768-14](http://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14)
6. Топіха І.Н. Джерела фінансування аграрного землекористування / І.Н. Топіха, О.А. Мамалюк // Вісник аграрної науки Причорномор'я Миколаївського держ. аграр. ун-ту. — 2009.— Випуск 1. — С. 19—25.
7. Тараріко О.Г., Греков В.О., Дацько Л.В. Агроекологічний стан ґрунтів та контроль за їх родючістю // Агроекологічний журнал. – 2011. - №3.- С.40.
8. Волков С.Н. Опыт землеустройства на землях сельскохозяйственного назначения в США и Канаде. – М.: ГУЗ, 2012. – с. 12.

Одержано редколегією 18.18.2015 р.

О.Р. ТИМЧИШИН

**ПРОБЛЕМЫ ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ЭКОЛОГООРИЕНТИРОВАННОГО ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ**

Изложены основные принципы государственной политики в сфере сохранения почв та охранных плодородия, сформулировано позитивные та негативные факторы, влияющие на инвестиционную политику экологобезопасного землепользования в сельском хозяйстве, обобщены источники инвестирования сельскохозяйственного землепользования.

О.Р. ТУМЧУШЫН

ISSUES INVESTMENT SUPPORT ECOLOGICALLY LAND USE

The basic principles of state policy in the field of conservation and protection of soil fertility, formulated positive and negative factors affecting the investment policy of ecologically safe land use in agriculture, generally agricultural land use investment sources.